

УДК 329.8(477):303.6

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.43.36>

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧЛЕНСЬКОЇ БАЗИ В ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЯХ УКРАЇНИ

Анатолій Романюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Політичним партіям в демократичних країнах та Україні властива мала кількість членів партії. В статті розглядається рівень вивчення проблеми партійного членства українськими та зарубіжними науковцями. Зазначається, що українські політичні партії фактично не надають достовірної інформації про стан та тенденції розвитку ситуації із партійним членством. Головними джерелами цієї інформації виступають соціологічні дослідження і наступна їх інтерпретація та інтерв'ю партійних представників. На підставі опитування партійних лідерів Львівської області з'ясовано орієнтовні показники кількості членів партії та основні групи серед наявного членства партій. Проведений аналіз дозволив констатувати, що політичним партіям України характерна невелика кількість членів, одночасно низькі кількісні показники властиві партіям протягом всього часу від моменту формування національної партійної системи; мала кількість членів партій зумовлена слабкістю самих партійних структур, домінуючим лідерським форматом партій, тісним їх зв'язком із спонсорами і відповідно низьким рівнем довіри до інституту політичних партій. Зазначено, що необхідність партійних організацій виконувати функції, пов'язані з виборами та функціонуванням представницьких інститутів різного рівня, зумовлює залучення до роботи партії найманих працівників/фахівців і включення до партійних списків безпартійних кандидатів, долучення їх до публічного представлення партії та цілого процесу партійного функціонування. Автор формулює власну точку зору щодо пояснення не лише чому за базову модель в Україні було обрано масову партію, але і обґрунтування кризи цієї моделі сьогодні та виявив приклади формування моделі мережевих партій. В статті констатується, що показники малої кількості політичних партій в демократичних країнах і Україні мають відмінні причини.

Ключові слова: політична партія, криза політичних партій, масова партія, член політичної партії, мережева політична партія, партійна система, партійний кандидат.

В численних дослідженнях світових партологів під час аналізу сучасного стану партійного членства досить часто присутня констатація кризи, яка виявляється не лише в скороченні частки партійних громадян серед виборців конкретної країни та і всіх демократичних держав разом, вона також поширюється і на спроможність політичних партій реалізовувати свої функції. Українські дослідники під час аналізу політичних партій досить часто говорять про слабкість інституту діючих в країні партій і про малу базу членів партій, як по відношенню до представлених в парламенті і активно діючих на політичній сцені, так і щодо тих, які періодично беруть участь у парламентських, президентських та місцевих виборах. Формальна подібність/близькість показників малої кількості членів партії в Україні і демократичних країнах дала підстави окремим дослідникам говорити про подібність ситуації [11, с. 249], що імпліцитно передбачає ствердження відповідності процесів які призвели до такого стану справ і окреслення напрямків та інструментів

необхідних дій. Окрім того, сам факт малої частки членів партії серед дорослого населення зумовлює потребу його оцінки та впливу на саму політичну партію та на її функціональну спроможність.

Проблема вивчення стану справ з членством в українських партіях не отримала значної уваги українських дослідників. Переважна більшість публікацій присвячена питанням правових засад набуття та втрати членства в політичній партії [6, с. 89]. Також варто виділити низку публікацій доктора соціологічних наук О. Вишняка, який на підставі аналізу результатів досліджень, проведених Інститутом соціології НАН України, розглянув динаміку змін членської бази українських політичних партій протягом періоду від 1994 р. [2, 3] Особливості стану членської бази політичних партій на рівні Львівської області проаналізовано у статті А. Романюка [26]. Певною мірою питання членства в політичних партіях України на регіональному рівні було розглянуто в матеріалах низки років міжнародної наукової конференції під загальною назвою «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведи), яка відбувається щороку від 2016 р. [7, 8, 9, 10].

В західній політичній науці питанням членства в політичних партіях приділяється значна увага. В низці статей розглянуто зміни членської бази в країнах Європи протягом 1960-80-х років [25] і на наступному етапі у 80-х – 2000-х роках [22] та чинники що зумовлюють проаналізований рівень. Окремим напрямком слід вважати вивчення процесу функціонування політичних партій та ролі в партійній діяльності, зокрема у внутрішньо-партійній демократії, членів партій [20, 21]. Дослідження особливостей організаційної будови і функціонування політичних партій на сучасному етапі переважно відбувається з означенням контексту кількісних та якісних змін щодо партійних членів, або виділення визначальних змінних які детермінують появу нових характеристик [17, 18, 19]. Також слід виокремити публікації присвячені кризі партійного членства та новим формам партійної участі, кількість яких помітно зросла останнім часом [28, 14, 24, 15, 23, 27, 16].

Таким чином завданням нашого дослідження ми вважаємо вивчення реального стану членства в політичних партіях України, окреслення тенденцій властивих діючим політичним партіям стосовно зміни кількості членів та співставлення ситуації з членами партії в Україні та демократичних країнах світу.

Нажаль діючі в Україні політичні партії не оприлюднюють публічно або в партійних виданнях інформацію про кількість членів. Тому, подібну інформацію ми можемо отримати виключно на підставі результатів соціологічних опитувань. Внаслідок цього верифікувати дані є дуже складно. Серед низки соціологічних агенцій України, систематичне вивчення стану членської бази українських партій здійснив Інститут соціології НАН України, який фактично протягом всього періоду незалежності щорічно включає питання про оцінку кількості членів партії в свої дослідження.

Таблиця 1

Динаміка рівня членства в політичних партіях України за даними Інституту соціології НАН України 1994 – 2020 рр., % [12, с. 449]

1994	95	96	97	98	99	2000	01	02	03	04	05	06	08	10	12	14	16	18	20
0,7	0,6	0,5	0,7	0,9	1,5	0,8	1,7	2,2	2,0	1,9	2,5	4,6	2,8	3,0	1,2	1,4	1,4	1,1	1,7

Матеріали таблиці свідчать, що ситуація з кількістю членів є відносно динамічною. Зокрема, інтервал в один-два роки, лише в окремому випадку (2006 р.), демонструє помітні

відмінності в чисельності партійців. Наведений показник за 2020 р. також підтверджується у публікації О. Симончук, яка оцінює загальну частку у 2,0 % [11, с. 249]. Не значна відмінність між двома свідченнями не передбачає додаткового уточнення який показник більш вірогідний. Відповідно показник для 2020 р. ми мали б прийняти в межах 1,7-2,0 %%. Спробуємо перевести показники у відсотках у формат тисяч осіб. Згідно даних Державного реєстру виборців під час місцевих 2020 р. виборів кількість громадян виборчого віку становила приблизно 28 млн. осіб. Відповідно на цей рік отримані соціологами відсотки мали б дорівнювати 476-560 тисячам осіб виборчого віку.

Перші українські політичні партії почали формуватися наприкінці перебудови.¹ Процес створення українських партій отримав потужний поштовх після проголошення незалежності у 1991 р. З самого початку партіотворення базовою моделлю обрали «масову партію» в форматі сформульованому М. Дюверже. Відповідно до цієї моделі головними індикаторами були: значна кількість членів партії, потужна ієрархізована організаційна структура з постійним партійним апаратом, формалізована програма близька до ідеології [13, с. 205-206]. Цей вибір політичного класу був зумовлений, на нашу думку, малим досвідом існування інститутів демократичного суспільства в Україні, в тому числі відсутністю знань і досвіду діяльності політичних партій в умовах представницької демократії. Натомість для абсолютної більшості громадян сприйняття інституту політичної партії відбувалося через призму ставлення до КППС, не залежно воно було позитивним чи негативним. Додатковим чинником була поширена на момент отримання незалежності оцінка, що конструкція масової партії була переважаючою в європейських демократіях. Відповідно до вимог моделі масової партії і були прописані нормативні документи, які регламентували утворення, реєстрацію та функціонування політичних партій України.

Аналіз членства в українських політичних партіях в першу чергу буде вимагати концептуального визначення самого поняття «член партії» відповідно до українського законодавства. Згідно закону «Про політичні партії в Україні» (стаття 6,8) «членство в партії є фіксованим, це означає, що існують певні відносини між особою та політичною організацією, до якої вона належить, і регулюються таким документом як статут. Обов'язковою умовою фіксації членства в політичній партії є наявність заяви громадянина України, поданої до статутного органу політичної партії, про бажання стати членом цієї партії. Порядок вступу до політичної партії, зупинення та припинення членства в ній визначається статутом політичної партії» [5]. Таким чином норми закону чітко фіксують головні параметри щодо статусу члена політичної партії в Україні: членство є виключно індивідуальним, для набуття статусу необхідно конкретному громадянину особисто подати заяву і інші документи, передбачені статутом обраної партії і пройти певну процедуру внаслідок якої громадянин отримує формальне підтвердження набуття статусу члена партії.

Аналіз статутів основних політичних партій свідчить про приблизну/відносну подібність вимог: особисто написана заява та одна або дві рекомендації. Також додатковими вимогами окремі політичні партії висувають люстраційну перевірку або моніторинг відкритих джерел інформації на предмет характеру повідомлень (позитивні-негативні) щодо потенційного кандидата. Таким чином ми констатуємо, що за наявності означених вимог кожна партія має чітко фіксувати хто є її членом і обліковувати всі зміни власної чисельності. Тому, відсутність не лише чіткої, а взагалі коректної, а не оціночної інформації про членів політичних партій, особливо тих, що беруть участь у політичному житті, виступає свідомою позицією політичних партій. Партії свідомо приховують цю інформацію.

¹ У 1988 р. була зареєстрована партія «Український християнсько-демократичний фронт» [4, с. 15].

Більшість експертів погоджуються, що партійні представники виходять з установки, наразі ми не оцінюємо якою вона є, що політична партія повинна мати велику кількість членів. За цією логікою наявність багатьох членів партії мала би свідчити: що партія є впливовою, що вона користується суспільною підтримкою і на неї чекає високий результат на чергових виборах, відповідно влада, різноманітні суспільні інституції і безпартійні громадяни мали б сприймати її як поважного політичного гравця і підтримувати її та ініціативи і дії, які вона здійснює. На нашу думку така точка зору є органічною для моделі масової партії. Певне підтвердження нашої позиції ми знаходимо у О. Симончук, яка констатувала що в Українській СР на 1980 р. членами партії були 11,7 % громадян [11, с. 249]. Порівняно з цим показником частка обрахована соціологами може трактуватися маленькою. Одночасно подібне порівняння буде не коректним, тому що СРСР не був демократичною країною і комуністична партія була умовно політичною партією, оскільки вона була «керівною і спрямовуючою силою суспільства» і її статус гарантувався конституцією/законами. Тобто оцінку/порівняння слід робити по відношенню до демократичних країн іманентним елементом яких виступають політичні партії.

На підставі комплексних оцінок низки авторитетних західних політологів частка членів політичних партій в країнах Західної Європи у 60-х роках минулого століття становила 14,6 % щодо всього електорату, а наприкінці 80-х років вже 10,5 % [25, с. 334]. Щодо двадцяти європейських країн в кінці 90-х років середній показник членів в політичних партіях зменшився до 4,99 % [22, с. 9]. Дослідження, які стосуються оцінки частки партійних громадян європейських країн сьогодні, свідчать про подальше їх зменшення. В цьому контексті П. Майєр, ван Бізен та Т. Погунтке констатують, що рівень членства в партіях можливо впав вже до такого низького рівня, що членство не може представляти собою значний показник організаційного потенціалу партії, або дійсно зменшення членів партій може бути таким, що сама партійна організація більше не може бути дієздатною [28, с. 40]. Тобто, означені і низка інших досліджень політичних партій європейських країн свідчать про тенденцію неухильного скорочення кількості членів політичних партій та про їх малу частку серед громадян виборчого віку.

Чи ми можемо говорити про відповідність ситуації у партійній системі України універсальним тенденціям демократичних країн? На нашу думку показники українських політичних партій лише частково можуть бути пояснені дією/відповідністю ситуації в європейських політичних партіях. Як свідчать результати з таблиці 1 охопленість громадян України партійним членством від моменту здобуття незалежності, що співпадає з початком формування в країні політичних партій, завжди була на дуже низькому рівні. Ситуацію зафіксовану у 2006 р., коли частка склала 4,6 %, слід розглядати скоріше як окремий випадок викликаний подіями Помаранчевої революції, черговими парламентськими виборами за новою виборчою системою і переходом напівпрезидентської системи правління до парламент- президентської форми. Тобто тенденція, властива демократичним країнам і яка полягає у поступовому, тривалому і чутливому скороченні частки партійних громадян, не простежується в Україні.

З метою з'ясування ситуації з членами політичних партій ми провели низку зустрічей з експертами та представниками основних політичних партій України у Львівській області. Ми виходимо з позиції, що ситуація в політичних партіях однієї з областей, в цілому, відображає тенденції змін в інших областях і дає нам можливість побачити наявні процеси в політичних партіях на рівні України. Якщо не брати до уваги російсько-українську війну, яка розпочалася 24 лютого 2022 р. і потребує спеціальних досліджень, серед визначальних чинників що детермінують зміни у політичних партіях ми можемо назвати:

розвиток процесу децентралізації, прийняття нового Виборчого кодексу та його апробацію на практиці і врахування специфіки/особливостей виборчих процесів президента, парламенту та місцевих виборів.

До літа 2020 р., коли в рамках програми децентралізації та адміністративно-територіальної реформи було сформовано 7 великих районів, в області функціонували 20 районів та було 9 міст обласного підпорядкування де існували міськради (Борислав, Дрогобич, Львів, Моршин, Новий Розділ, Самбір, Стрий, Трускавець та Червоноград). Таким чином структура обласної партійної організації в ідеалі мала передбачати 20 районних та 9 міських партійних осередків. Одночасно партійні організації могли мати і більшу кількість структурних одиниць, що залежало виключно від організаційної здатності політичної партії. В рамках процесу децентралізації, який був запущений в Україні у 2014 р., в кожній області почали створювати Об'єднані територіальні громади (ОТГ). В рамках Львівської області їх нараховується 73. Відповідно, основні політичні партії від 2020 р., коли завершився процес створення ОТГ в кожній області і розпочався процес формування нових 7 замість попередніх 20 районів, почали проводити реструктуризацію своїх організацій з метою забезпечення присутності партійної організації в кожному районі та кожній ОТГ. Обласні партійні осередки, представлені власними групами/фракціями у Львівській обласній раді² формально всі розпочали процес зміни організаційної структури відповідно до нового формату адміністративно-територіального поділу області. Результати інтерв'ю з партійними представниками свідчать, що конкретна цілеспрямована робота по формуванню партійних осередків у всіх ОТГ, властива лише обласним організаціям партій: «Європейська Солідарність», «Слуга народу», «Батьківщина», ВО «Свобода», «Українська Галицька партія» та «За майбутнє». Однак простежується певна особливість, нещодавно створені партії «Слуга народу» та «За майбутнє» створюють в ОТГ не партійні осередки, а скоріше точки впливу і підготовки до виборів (може бути одна або декілька осіб здатних виконувати вимоги та рекомендації обласного центру). Решта партійних організацій здатні охопити лише частину ОТГ, внаслідок відсутності належних ресурсів.

Виборчий кодекс України остаточно було прийнято 19 грудня 2019 р. і він увібрав в себе основні законодавчі акти: «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України» та про «Місцеві вибори» [1]. Особливістю парламентських та місцевих виборів 1919 р. та 2020 р., під час яких його було апробовано, стало запровадження відносно «відкритих» партійних списків, що зумовило низку поважних змін у виборчій поведінці українських партій. Кодекс на рівні виборів до парламенту та в більшості місцевих виборів фактично запровадив партійну монополію на висунення кандидатів. Це за логікою законодавця мало стимулювати посилення політичних партій на всіх рівнях, включно з ОТГ. Однак, міжпартійна конкуренція та якісні вимоги до партійних списків, особливо запровадження квоти жінок, починаючи від першої десятки партійного списку, на практиці стимулювали залучення до партійних списків на місцях значної кількості не партійних кандидатів. Їхня частка особливо на місцевих виборах 2020 р. була значною для всіх обласних партійних організацій (62,4 %), а у випадку партії «Слуга народу» була абсолютною – 100 % [26, с. 12]. Значна кількість безпартійних в партійних списках була зумовлена, на нашу думку: по-перше, нестачею партійних кандидатів, які б мали достатній рівень суспільного авторитету, що могло їх зробити конкурентними щодо інших кандидатів і давало б їм шанс отримати високий результат для себе і для партійного списку; законодавчим обмеженням

² У Львівській обласній раді VIII демократичного скликання представлені політичні партії: «Європейська Солідарність», «Слуга народу», «Самопоміч», «Батьківщина», «Голос», ВО «Свобода», «Народний рух України», «Українська Галицька партія» та «За майбутнє».

можливості безпартійних громадян брати участь у виборах поза списками політичних партій, внаслідок чого особи з високим рівнем впізнаваності та/і авторитету, які мали добрий шанс розраховувати на акумулювання суспільної уваги та підтримки, змушені були шукати варіанти попадання в партійні списки; прагненням громадян, які мали значний фінансовий або інший важливий ресурс, обміняти прийнятну для двох сторін частку цього ресурсу на місце у виборчому списку партії, яка мала добрі шанси бути обраною. Таким чином висока частка безпартійних у партійних списках певною мірою була індикатором малого числа членів партійної організації, взагалі, та/або відсутності впізнаваних особистостей і таких, які можуть публічно працювати.

Аналіз активності обласних партійних осередків свідчить, що найбільш масштабною вона є під час виборів (ми маємо на увазі партії які беруть участь у виборах, ті що не беруть участі у виборах, фактично знаходяться у стані летаргії під час виборів і у міжвиборчий час). У міжвиборчий період головна активність припадає на роботу партійних груп депутатів/фракцій, які присутні у виборних представницьких інститутах, також політична активність партійних організацій може позначатися помітним ростом у випадку політичних криз або кризових ситуацій як на регіональному, так і національному рівнях.

Розглянемо задіяність членів партії під час виборів та у міжвиборчий період. Особливість сучасних виборів в Україні (до уваги ми переважно берем парламентські та місцеві) полягає у перманентному зростанні значення застосування виборчих технологій, підвищенні ваги використання ЗМІ та соціальних мереж, залучення правників. Важливою також характеристикою є обмежений час протікання виборчої кампанії, навіть коли партійні організації і окремі кандидати починають заздалегідь готуватися до виборів і проводять різноманітні дії спрямовані на підвищення впізнаваності та прихильності виборців, період від офіційного початку виборчої кампанії і до дня голосування характеризується гіпер активністю. В цих умовах політичні партії, які володіють широким спектром ресурсів і розраховують на позитивний результат, формально на певному етапі свого функціонування пережили/переживають дилему – робити вибори на основі існуючих членів партії чи залучати фахівців і найманих працівників, опція поєднання цих двох складових завжди присутня. Особливістю такої дилеми було/є те, що члени партії мають стійкий зв'язок з партією, природньо є фанатами партії та її кандидатів. Однак, вони розглядають партійну роботу як різновид хобі, як зацікавлення, додаткове до основної роботи і сімейних справ, внаслідок чого абсолютна більшість з них не може полишити роботу, або всі справи на час виборів і сконцентруватися виключно на виборчій кампанії, тобто вони не володіють необмеженим лімітом вільного часу. Також вони мають різний вік, освіту, не завжди досконало володіють сучасними гаджетами та техніками комунікації. Альтернативою є фахівці від політичного менеджменту та маркетингу, PR технологій та діджиталізації, юристи, які мають, досить часто, відповідну освіту і досвід подібних кампаній. Їх недоліком була необхідність оплати за їх послуги і не належність до конкретної партії. Досвід аналізу низки виборчих кампаній до Верховної Ради України та на місцевому рівні свідчить, що всі обласні осередки, які розраховують на позитивний результат (проходження до представницького інституту), залучають широке коло фахівців для проведення виборчої кампанії. Окрім того проведення під час виборів досить популярної «кампанії від дверей до дверей», встановлення наметів, поширення агітаційних матеріалів переважно здійснюються найманими працівниками. Робота в соціальних мережах, моніторинг Інтернету, підрозділи юридичний та комунікації, як правило, також формуються спеціалістами або здійснюється студентами ВНЗ, які так само не є формалізованими членами партії. Тобто, основна частина дій, необхідних під час виборчої кампанії, реалізується найманими працівниками. Більше

того функціонально члени партії, які також можуть бути задіяні у виборчій кампанії, при наявності залучених фахівців, змушені бути виконавцями (оцінка не завжди стосується обраних/призначених керівників). Формально частині з числа задіяних спеціалістів та найманих працівників пропонується долучитися до партії, але ці вимоги не мають обов'язкового характеру. Факти вступу переважно є поодинокими і стосуються тих, хто переходить на контрактну форму співпраці. Додатково ми спостерігаємо, що у міжвиборчий період особливо ті партійні організації, які мають власні депутатські групи у представницьких інститутах, вимушені залучати до роботи юристів, спеціалістів з PR та політичного менеджменту і маркетингу і навіть орговиків, які не є членами партії.

Дія означених трьох груп чинників призводить до ситуації, коли партійні організації на обласному і нижчому рівні складаються з членів партії та найманих працівників, які переважно є фахівцями у важливій для функціонування партійної організації сфері. Частка цих не партійних працівників і їх функціональне навантаження є змінною, зростаючи під час виборчих кампаній і в умовах функціонування депутатських груп/фракцій та зменшується, коли партія не зможе провести своїх представників до рад різного рівня. Перехід від фактів тимчасового залучення найманих працівників до постійної присутності є ознакою низки обласних організацій, які мають власні депутатські групи у представницьких інститутах. Ця ознака сучасних українських партійних структур так само відрізняється від ситуації в політичних партіях демократичних країн де тенденція скорочення членів партії супроводжується зростанням залучення до різних видів партійної роботи волонтерів та партійних симпатиків. В цьому контексті волонтери так само ідентифікуються як симпатики партії, лише наголос робиться на тому, що вони не беруть плату за свою роботу [28, с. 40]. Ми свідомі, що всі діючі політичні партії України, постійно намагаються залучати до своєї роботи волонтерів, однак коли їх не має в необхідній кількості, тоді вони змушені долучати найманих спеціалістів. В цьому контексті ми можемо також говорити про ефект наслідування, коли практика залучення найманих працівників однією партійною організацією буде стимулювати інші партійні структури апробувати цей досвід. Також позитивні результати будуть сприяти його розширенню, співставленню з практикою роботи в оперті на членів партії. Ми також свідомі, що в демократичних країнах політичні партії наймають фахівців з політичного менеджменту та маркетингу, PR спеціалістів та юристів/правників, однак переважно це характерно для національного рівня.

Ми свідомо не окреслили в якості четвертого чинника існуючий стан членів партійних організацій тому, що він є предметом нашого аналізу. Однак, як не парадоксально, якісні параметри членів партійних організацій так само виступають змінною/детермінантою подальшого розвитку членської бази партійних організацій та ставлення до цієї складової цілої партії. В процесі інтерв'ю представників львівського політикуму ми отримали переважно оціночні параметри кількості членів партійних організацій: «Батьківщина», «Європейська Солідарність», ВО «Свобода» та Народний Рух України окреслили в межах декількох тисяч; Українська Галицька партія – 450-500 членів; ВО «Самопоміч» – 180; «Голос» – біля 150; «Слуга народу» та «За майбутнє» – менше 50. Решта політичних партій, які не пройшли до обласної ради, але брали участь у виборах до рад різного рівня, також досить скромно оцінюють кількість наявних членів. Так, новостворена партія «Варта», яка пройшла до Львівської міської ради і спиралася в процесі творення на представників декількох малих партій, раніше представлених в політичному житті регіону, оціночно нараховує менше 100 партійців. А партія «Духовна Україна», як брала участь лише у виборах до Львівської міської ради, декларує наявність біля 10 членів партії. Наведені показники переважно підтверджують скепсис щодо гіпотетичної оцінки загальної кількості членів

політичних партій в межах 450-500 тисяч. Опитані представники обласних партійних осередків виділили наступні основні категорії партійців (найманих працівників ми не беремо до уваги):

1) колеги та знайомі керівника/керівників партійного осередку (вони приходять до організації одночасно з певним керівником, він спирається на них під час проведення партійної роботи, вони виступають його надійною опорою в конфліктних ситуаціях і переважно вони залишають партійну організацію разом з цим керівником, або коли він втрачає свою керівну позицію;

2) особи, які розраховують на політичний успіх організації і можливість через цей успіх отримати певні дивіденди: попадання в депутати або на адміністративні/керівні посади за умови входження у владу партійної організації, можливість лобювати проекти через обласну партійну організацію в межах регіону або на національному рівні за умови представлення партії у різних гілках влади через конкретні особистості або депутатів різного рівня, можливість брати участь у процесі прийняття рішень в межах представницького органу;

3) ідеологічно визначені або прихильники оцінок/положень програми партії, навіть більше позиції партії представлені через публічні висловлення представників партії. Це формує своєрідну установку у цієї групи людей, що всі члени партії будуть дотримуватися, висловлювати, обговорювати/транслювати цю позицію/позиції в публічному просторі у подальшому;

4) сприйняття партійної організації в якості клубу де можна комунікувати з широкого спектру тем, за певних умов отримати можливість додаткової або основної роботи.

Також ми маємо усвідомлювати що багато членів партії сприймають свою присутність в лавах партійної організації як патріотичний чин. Інтерв'ю з партійними представниками також свідчить, що партійні організації з великою обережністю ставляться до 2, 3 та 4 груп, особливо останньої, оскільки її представники переважно мають достатньо вільного часу і намагаються спрямувати роботу партійних організацій у форматі дискусійного клубу або на вирішення чутливих для них проблем, що на думку партійних лідерів відволікає час і певні ресурси від актуальних з боку партійного керівництва проблем або напрямків роботи. Власне побоюванням приходу в партійні організації представників означених груп вони переважно пояснюють регулювання/обмеження вступу і малу чисельність власних партійних організацій.

Таким чином, проведений нами аналіз дозволяє зробити висновки:

політичним партіям України характерна невелика кількість членів, одночасно низькі кількісні показники властиві партіям протягом всього часу від моменту формування національної партійної системи;

мала кількість членів партій зумовлена слабкістю самих партійних структур, домінуючим лідерським форматом партій, тісним їх зв'язком із спонсорами і відповідно низьким рівнем довіри до інституту політичних партій;

необхідність партійних організацій виконувати функції, пов'язані з виборами та функціонуванням представницьких інститутів різного рівня, зумовлює залучення до роботи партії найманих працівників і включення до партійних списків безпартійних кандидатів, долученні їх до публічного представлення партії та цілого процесу партійного функціонування;

простежується тенденція, яка потребує подальшого додаткового аналізу, коли партії, які виникли і продовжують функціонувати тривалий час (НРУ, Батьківщина, Свобода, Європейська Солідарність) мають більшу кількість членів партії, відповідно більшу

подібність щодо вимог масової партії, та новостворені політичні партії (Слуга народу, За майбутнє, Вголос та інші), які мають мінімальну або умовну кількість членів і одночасно характеризуються потужним менеджментом демонструють ознаки вже партій мережевого формату.

Проведений нами аналіз дає підстави констатувати, що прийнята в Україні модель масової партії демонструє низку ознак, в першу чергу малу кількість формальних членів та слабку «культуру участі», які свідчать про її кризу. Своєрідними показниками кризи виступає і спроба новостворених політичних партій вибудувати новий формат партії близький за ознаками до мережевих партій. Таким чином малі показники членства в політичних партіях України і демократичних країн, переважно, зумовлені дією відмінних чинників.

Список використаної літератури

1. Виборчий кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. Вишняк О. Політична система України в соціологічному вимірі: динаміка членства в політичних партіях та партійні ідентифікації громадян. *Українське суспільство. Двадцять років незалежності: соціологічний моніторинг: у 2-х т. Т.1. Аналітичні матеріали/ за ред. В. Ворони, М. Шульги. К.: Ін-т соціології НАН України, 2011. С. 160-178.*
3. Вишняк О. Тенденції змін членства в політичних партіях та партійної ідентифікації громадян України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2018. № 1. С. 103–117.*
4. Держава, влада та громадянське суспільство у документах політичних партій України (кінець 1980-х – перше половина 2011 рр.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2011. 801 с.
5. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
6. Осауленко С. В. Членство у політичних партіях України: сучасний стан та проблеми нормативної регламентації. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія».* Т. 21 / голов. ред. М. В. Афанасьева. МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2018. С. 84-91.
7. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року / за редакцією А. Романюка. Львів: Простір-М, 2017. 378 с.
8. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. Статей і тез за результатами наук. конф. «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 3 листопада 2018 року/ відп. за випуск А. Романюк, В. Литвин, І. Осадчук. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. Вип.3. 284 с.
9. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. Вип. 4. 369 с.
10. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5. 388 с.
11. Симончук О. Соціально-класова структура України часів незалежності. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності.* Вип. 8 (22). Київ, 2021. С. 385-399.

12. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 7 (21). Київ, 2020. 542 с.
13. Шведа Ю. Масові партії (партії масової мобілізації). *Шведа Ю. П. Партії та вибори: європейський досвід та українські реалії*: Енциклопедичний словник. Львів: Видавництво Тараса Сороки, 2009. С. 205-206.
14. Fisher J., Fieldhouse E., Cutts D. Members are Not the Only Fruit: Volunteer Activity in British Political Parties at the 2010 General Election. *The British Journal of Politics and International Relations*. Vol. 16. Issue 1. 2014. P. 75-95.
15. Foycher F. New forms of political participation. Changing demands or changing opportunities to participate in political parties? *Comparative European Politics*. 2015. Vol. 13. P. 405-429.
16. Gauja A. Moving beyond the membership? The transformation of party organisations, policy outsourcing and the creation of supporters networks. Paper presented at the Annual Conference of the American Political Science Association. Toronto. 2019.
17. Husted E., Moufahim M. & Fredrikson M. Political parties and organization studies: The party as a critical case of organizing. *Organization Studies*. Doi: 10.1177/01708406211010979. Richard S. Katz, P. Mair and L. Bardi and other/The membership of political parties in European democracies, 1960-1990// *European Journal of Political Research*. 1992, # 22. P.329-345.
18. Husted E., Moufahim M. & Fredriksson M. Welcome to the party. *Ephemera. Theory & Politics in organization*. Volume 21(2). 2021. P.1-17.
19. Husted E. Party organization in the digital age. *Ephemera*. 2019. # 19 (3). P. 651-662.
20. Katz R.S. & P. Mair. How parties organize: Change and adaptation in party organizations in Western democracies. London: SAGE. 1994.
21. Lawson K. How parties work: Perspectives from within. Westport: Praeger. 1994.
22. Mair P., Van Biezen I. Party membership in twenty European democracies. 1980-2000. *Party Politics*. 2001. #7. Issue 1. P. 5-21.
23. Mazzolini O. & Voerman G. Members parties: Beyond the business firm model? *Party Politics*. 2017. Vol. 23 (6). P. 783-792.
24. Parker M., Cheney G., Fournier V. and Land C. The question of organization: A manifesto for alternatives. *Ephemera*. 2014. Vol. 14 (4). P. 623-638.
25. Richard S. Katz, P. Mair and L. Bardi and other/The membership of political parties in European democracies, 1960-1990. *European Journal of Political Research*. 1992, # 22. P.329-345.
26. Romanyuk A. The particularities of membership in political parties of Ukraine through the focus of regional party organization of Lviv region. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej. Półrocznik*, 2021, #16. P. 6-20.
27. Scarrow S.E., Webb P.D. and Poguntke T. Organizing political parties: Representation, participation and power. Oxford: Oxford University Press. 2017. 384 p.
28. Van Biezen I., Mair P., Poguntke T. Going, going...gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research*. 2012. Vol.51. Issue 1. P. 24-56.

PECULIARITIES AND TRENDS OF PARTY MEMBERSHIP TRANSFORMATION IN POLITICAL PARTIES OF UKRAINE

Anatolii Romaniuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

Political parties in democratic countries and Ukraine are characterized by small memberships. Article *analyzes* the *extent* of the research into party membership issue by Ukrainian and foreign researchers. It is pointed out that the information provided by Ukrainian political parties on the rates and general trends in party membership is not reliable enough. The main sources of this information are sociological research and its further interpretation and interviews with party officials. On the basis of survey data drawn from party officials of Lviv oblast the approximate indicators of party membership were obtained, as well as the main groups within the existing parties were singled out. The research leads to the conclusion, that political parties of Ukraine have small membership, however, low quantitative indicators have been observed in parties since the time the national party system was being formed. A *small number of party* members is explained by the weakness of party structures, leadership dominated party format, the parties' close connections to their sponsors and hence, a low level of trust to *political parties* as essential *institutions* of democracy. It is noted that the need for party organizations to perform the tasks, such as managing the elections and providing conditions for functioning of representative institutions of various levels presupposes the involvement of hired workers /specialists in the work of the party and the inclusion of non-party candidates on party lists, their participation in the public representation of the party and the entire process of party functioning. The author presents his own viewpoint on the reasons why a mass party was chosen as the basic model in Ukraine, as well as explains what caused the crisis of this model today. He also shows the examples of network *models* of the *political* parties being formed. The author concludes that low political party membership indicators in European countries are different from those in Ukraine.

Key words: political party, the crisis of political parties, mass party, party member, network political party, party system, party candidate.